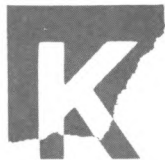

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKE SLUŽBE U MUZEJIMA I PRINCIPI PRIMARNE ZAŠTITE

– Iskustva MUO

Alma Orlić
Muzej za umjetnost i obrt
Zagreb

ad nešto volimo i poštujemo, kad se nečim ponosimo, nastojimo da to što dulje traje te i naš postupak s takvim objektima prilagođavamo tome. Muzej, riznica zajedničke baštine, nekad naših pradjedova a sutra naših unuka, s pravom traži ljubav i pažnju svake generacije koja je na potezu.

Unatrag gledano ne nalazimo baš naročito istaknutu pažnju društva zacrtanu zakonima koji bi slovom branili i brinuli se za te tvrdave kulture. Razlozi tome su brojni i danas razumljivi te se lako svode na politički nazivnik, uzmemo li u obzir što se sve u toku stoljeća unatrag događalo na našem terenu. Sve to ipak nije smetalo plemenitim pojedincima, glas kojih nije nestajao poput krika vapijućeg u pustinji, nego se pretvarao u opipljive akcije, povijesno literarne domete i funduse muzeja. Zahvaljujući takvim umovima koji nisu bili kulturno sterilni, imamo i sačuvali smo bar dio baštine što je uništena i iščezla. Danas, slijedeći još aktualan Zakon o muzejskoj djelatnosti od 1977., možemo ustanoviti da je njime izostavljena služba profesije koja aktivno i neposredno dodiruje i intervenira na artefaktima vraćajući im izvornost i pomažući im da prežive i opstanu što duže. Definiira se status srednje stručne spreme, preparator i tehničar, dok restauratora ne nalazimo nigdje. Možda se zakonopiscu pojam-naziv konzervator činio sveobuhvatnim? Konzervirati znači sačuvati status quo, dakle zaustaviti, recimo, propadanje. Restaurirati pak označuje ponovno uspostaviti nešto, što je iščezlo ili se zametnulo te izgubilo – pojam koji ide mnogo dalje i nosi u sebi iskru konkrecije i oživljavanja, ponovnog uspostavljanja prave vrijednosti djela, materijalne, duhovne, čak i ekonomsko-tržišne. Poziv restauratora realno je postojao i prije tih zakona, čak i prije najstarijih muzeja, proizlazeći upravo iz potrebe brige za umjetnine i njihovo održavanje.

Prirodno je i razumljivo da je u Muzeju za umjetnost i obrt uz »... cjeloviti radni proces, koji obuhvaća sistematsko sakupljanje, čuvanje, stručnu obradu i idejno-obrazovno prezentiranje pokretnih kulturnih dobara« – Zakon o muzejima član 1. – uvijek egzistirala restauratorska aktivnost. U predgovoru kataloga izložbe *Skulpture i slike iz fundusa XIV-XX st.*, MUO, 1969., prof. Zdenka Munk iznosi podatke: »Prof. Tkalčić je širio dijapazone sakupljanja i spasavanja, pa kao prokušan tehnolog i sam uspješno konzervirao oštećenu skulpturu od 1912. nadalje. Netom mu se ukazala prilika, osnovao je u MUO 1930. prvu restauratorsku radionicu u kojoj su dva stručna restauratora neprekidno kroz više godina spašavala brojne spomenike«, a »nekoliko godina po završetku rata dotadašnja restauratorska radionica MUO je po nalogu predana da postane Restauratorski zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«. U Muzeju ostaju preparatori i tehničari te počinje do danas neprekinuta suradnja sa Zavodom, začetim u Muzeju.

Restauriranje umjetnina iz fundusa izvedeno izvan kuće Muzeja nameće određene probleme – transport, osiguranje, rad komisija za praćenje izvođenja zahvata, kompliciraniju borbu za potrebna financijska sredstva. Osim toga kapacitet Zavoda premalen je za sve što se od njega traži, pa tako treba mnogo strpljenja i domišljatosti da se plan rada MUO uskladi s planovima i mogućnostima Restauratorskog zavoda. Ne iznenaduje zato nastojanje direktorice prof. Z. Munk da opet uspostavi restauratorsku radionicu u Muzeju. Godine 1967. prof. Ljiljana Nikolajević, nakon studijskog boravka u Institutu Royal du patrimoine artistique u Bruxellesu počinje radom na primarnoj zaštiti skulptura iz fundusa. Važnost rada na primarnoj zaštiti u to doba bila je izuzetna jer je priroda fundusa, pogotovo skulpture, nametala hitnost akcije. Sakupljena djela doživljavala su različite a uglavnom teške sudbine na terenu, pa im nije bilo dovoljno steći u Muzeju samo krov nad glavom, već je trebalo intervenirati da se započeti procesi razgradnje zaustave što brže i bolje. U spomenutom Institutu 1968. godine upotpunjuje znanje o restauriranju prof. Đurđica Comisso, muzejski savjetnik. Tako je uz dva stručnjaka te preparatora Marijana Gionechettija ostvarena opet restauratorska radionica Muzeja, posvećena uglavnom primarnoj zaštiti. Godine 1972. odlazi prof. Ljiljana Nikolajević na drugu dužnost, dok prof. Đurđica Comisso nastavlja radom iako samo povremeno, kad joj to dopušta osnovno zvanje voditelja zbirke stakla. Suradnja s Restauratorskim zavodom JAZU traje kontinuirano, ali kako stanje fundusa postaje sve zahtjevnije, i 1979. godine Muzej otvara vrata višem restauratoru, specijalistu za slike i skulpturu te restauratoru specijalistu za metal, keramiku i staklo. Godine 1982. izvodi se najveća akcija primarne zaštite – plinska dezinfekcija kompletnog fundusa Muzeja. Godine 1985. pridružuje se i specijalist za tekstil, a istodobno se dopunjuje i osposobljava stolarija i tapetarija za nužne potrebe restauracije namještaja. Sljedeće godine direktor prof. Vladimir Maleković organizira strukturu i djelatnost restauratorske radionice Muzeja, kakva djeluje i danas. Čine je četiri radionice:

- radionica za slikarstvo i skulpturu
- radionica za metale, staklo i keramiku
- radionice za tekstil
- radionice za stolarske i tapetarske radove.

Poslovi i zadaci restauratora u restauratorskim radionicama Muzeja brojni su. U prvom redu svakako je stručni nadzor stanja zbirke fundusa s pogledom konzervatorsko-restauratorske službe zaštite na kontrolu mikroklima, smještaj umjetnina, eventualnu moguću preventivu te konkretne mjere potrebne zaštite. Sve to ostvaruje se u procesu praćenja i održavanja njege zbirke i postava.

Iz toga proizlazi izrada planova potrebnih konzervatorsko-restauratorskih zahvata s obzirom na prioritet zbog stupnja ugroženosti objekata te na planiranu izložbenu aktivnost Muzeja u smislu obrade objekata odabranih iz fundusa u tu svrhu.

Sam stručni rad u restauratorskim radionicama može se sagledati u sljedećim etapama:

- analiza stanja objekta
- utvrđivanje metodologije
- odabir materijala potrebnih za intervenciju
- zahvat
- dokumentacija i fotodokumentacija.

Realizacija adekvatne dokumentacije ovdje je od izuzetne važnosti. Ona je dio povijesti i postojanja pojedinog artefakta pa joj zato posvećujemo posebnu pažnju. Kada sam 1979. godine kao viši restaurator prešla iz Restauratorskog zavoda JAZU u Muzej za umjetnost i obrt, uvjerila sam se da je dokumentacija bila vođena na razne načine, najčešće vezana uz oblik ugovora i izvještaja – dakle, posvećena i spojena za izvedeni rad restauratora. Restaurirani artefakt ostao je u pozadini financijskog odnosa Muzeja i izvođača te fondova i djelatnosti eventualnih stručnih komisija formiranih na raznim razinama i prema potrebama određene situacije. Tako koncipirana, dokumentacija je pohranjena u arhivu Muzeja, prateći njegov rad i ritam s područja izvedene zaštite predmeta, utkan i isprepleten u sve ostale muzejske aktivnosti. Tim sistemom ona je raspršena i kao takva u priličnoj mjeri nesaglediva i teško upotrebljiva, to više što nije prezentirana na jednolik način, ni prema pristupu ni terminologijom. Sve je to razumljivo ako se vodi računa o dugom razdoblju koje se nastojalo aktivno brinuti o pohranjenoj baštini. Zbog tih razloga koristeći iskustvo Zavoda iz kojeg sam došla u Muzej izradila sam dokumentacijski karton svrhovit radu na restauraciji predmeta iz zbirke Muzeja. Uočila sam da je bitna veza dokumentacije i predmeta koji je tretiran. To je ostvareno vezom muzejskog broja predmeta s brojem njegove restauratorske dokumentacije. Ona sadrži sve rubrike bitne za predmet i izvedeni zahvat te potpis odgovornog izvođača uz potpis eventualnih suradnika, zaključke komisije itd. Karton također sadrži i fotografije i negativne samog zahvata uz naznake fotografa. Takva dokumentacija smještena je adekvatno u metalnom ormaru sva na jednome mjestu, što omogućuje laku dostupnost i jednostavno korištenje svim njenim podacima. Takvo vođenje dokumentacije omogućuje i lak pregled u vrste i opseg zahvata izvedenih u restauratorskim radionicama. Prostor i broj stručnjaka racionalno je prilagođen potrebama Muzeja, što ne isključuje momente kad restauratorske radionice Muzeja preuzimaju ulogu operativnog centra, iz kojeg usklađuju i organiziraju rad posebno formiranih ekipa odabranih u skladu s izvedbom planiranih zadataka. Tada se događa da restauratorske radionice rade na djelima koja nisu vlasništvo Muzeja, dakle njihova aktivnost prelazi okvire vlastitih fundusa. Takvi su radovi popraćeni jednako vođenom dokumentacijom, samo s odvojenom oznakom, brojem i smještajem.

Restauratorske radionice Muzeja za umjetnost i obrt do danas su nedjeljivo urasle u tkivo Muzeja te su u novom projektu prostora Muzeja zauzele definitivne lokacije. Svojim radom potvrdile su duboku logičnost i konkretnu opravdanost svoga postojanja. U posljednjih deset godina izvedena su 874 dokumentirana zahvata, koordinirana s radom Muzeja. Osim navedenog stručnjaci restauratori Muzeja aktivni su u stručno-znanstvenoj komunikaciji s ustanovama i privatnim osobama u Muzeju i izvan njega u okviru svih kvalifikacija konzervatorsko-restauratorske opredijeljenosti. Ovaj rad podrazumijeva sudjelovanje pri raznim savjetovanjima uza stalnu aktivnost pri procjenama konzervatorsko-restauratorskih zahvata, šteta i slično. Također podrazumijeva izradu ekspertiza s tehnološkog aspekta. Permanentno se surađuje s pedagoškom službom Muzeja u smislu individualne komunikacije, predavanja u prostorima samih radionica i slično.

Prisutno je i praćenje te sudjelovanje u brojnim društvenim manifestacijama vezanim uz konzervatorsko-restauratorsku službu gdje god je to moguće i poželjno u interesu Muzeja, u zemlji i inozemstvu. Restauratorske radionice Muzeja za umjetnost i obrt odgovaraju nam svojim rezultatima na pitanje zašto svi malo veći muzeji u Europi imaju slične.

Primljeno: 8. 5. 1991.

SUMMARY

Conservation and Restoration Services in Museums and the Principles of the Primary Protection – the Experiences of the Museum of Arts and Crafts in Zagreb

By Alma Orlić

The Museum of Arts and Crafts in Zagreb founded its first restoration workshop, employing two expert, in 1930. After the Second World War the workshop merged with the Yugoslav Academy of Arts and Sciences, leaving only taxidermists and technicians to the Museum. Realizing the need for its own conservation and restoration service, the Museum employed new experts and established specialised workshops for conservation and restoration of painting and sculpture, of metals, glass and ceramics, of textiles, and of furniture and upholstery. Teams of experts developed the following procedure: a. the analyses of the condition of the particular object; b. defining the methodology; c. choosing the materials needed for the intervention; d. the intervention itself; e. documentation and photographic documentation. During the last ten years the Service performed 874 fully recorded interventions, in co-ordination with the work of the Museum.